

1. 92, Dunapentele 104. 1. 88. Quadri burgium helynév. Három ilyen nevű hely volt Közép-Európában: Fejér megyében, Győr közelében és a Rajna-mellet.

Miután a rómaiaknál a táborokat maguk a katonák építették és az építésnél használt téglák egyrészt az illető csapat bélyegével látták el, e bélyegek változatosságából érdekes következtetést vonhatunk Fejér megyének nemcsak katonai beosztására, hanem az itteni lakosság átalakulására is. A rómaiak által meghódított őslakosság, mely illirekkel keveredett keltákból állt, lassanként megváltozott. Nemcsak a római telepések útján, hanem a legiók révén is. A megye területén táborozó katonaság, mint láttuk, nagyon különböző elemekből tevődött össze és tagjai, mint kiszolgált veteránusok, letelepedve új elemeket oltottak az itteni lakosságba. A negyedik században a határok menti barbárok beszivárgása is megkezdődött, ami újabb vérkeveredést idézett elő és fokozta Pannonia népiségének a római birodalom vége felé eredeti jellegét átalakító tarkaságát.

Marosi Arnold.

A vértacsai avar sírletek.

Vértacsáról három népvándorláskori sírletele van a székesfehérvári múzeumnak. Mind a három 1937-ben került elő. Az egyik a múzeum által a Körtvélyeslápi-dűlőben feltárt római temető területén, Majer József földjének 7. számú sírjából való. A sír mélysége 60 cm. volt. A korhadt és törzsében bolygatott csontváz feje nyugaton, a láb keleten feküdt. Alatta még egy csontváz volt. Ez mutatja, hogy a sír ugyanezen területen talált, jellegzetes római sírok feletti temetkezésből származik. — A sír mellékletei: deréktájon bronz-övdiszek, a jobb kéznél vékony sodronyból készült gyűrű, egy hatalmas vascsat, vaskés és egyéb vastöredékek (L. sz. 10615).

Az övdiszitmények mind préseléssel készültek. Szerkezetük szerint két csoportra oszthatók. Egyik csoport két lemezből készült szíjvégek. Ezek felerősítése a szíjvég hüvelyébe búj-

tatt szíjnak szeggel való átütésével történt. Számuk 1 nagy szíjvég, 6 kishíjvég és 2 ugyanilyen alsó lemez. A diszitmények másik csoportja csak egy lemezből áll lehajló szélekkel. Felerősítésük a belső felületükhöz forrasztott alakú pántokkal történt. Van közöttük 1 kettős címerpaizsalak, 1 ép lantalak, 8 ugyanilyen töredék, 2 fecskefarokszerű kisebb diszitmény és 6 fölerősítő pánt.

A négy darabra tört nagyszíjvég íves körvonalai a középtájon kiszögellenek és ez alatt lantalakban folytatódnak. Hossza 6·4 cm. Fődiszító eleme az alsó rész közepén cseppidom fülszerű függeléssel. Ugyanaz mint az egyik adonyi préselő mintán. Hampel e motívumot lánzszaalakú levélnek mondja (Alterth. I. k 668. l. 2049 á). A cseppidom felett közepén kidomborodó köralak látható ugyancsak fülszerű függeléssel. E felett pontdísz és a fölerősítő szeg következik. A szegélyt mélyített pontok és ékalakok díszítik. A kishíjvégek, a címerpaizs- és lantalakú lemezek díszítése egyezik a nagyszíjvégek alsó részének díszítésével. A két fecskefarkú diszitmény közepén levéalak, a szélén gyöngysort utánzó ékítmény van.

A másik két garnitúra a község területén Martin Jánosné, Tükkör-utca 270. számú udvarán földmunkálatok közben került elő. Megmentésük a község jegyzői hivatalának köszönhető és ennek útján kerültek a múzeumba. A sírok gondatlan felbontása nagyon meglátszik a leleteken. A helyszíni szemlén hallott adatok szerint több csontváz is került elő, ezek azonban elkallódtak. Az udvar hátsó részén ásott próbaárok nem vezetett eredményre, a ház lebontott első szobájának padozata alatt azonban 2·40 m. mélységben akadt egy bolygatlan sír. Benne a korhadt csontváz jobb alsó lábszára mellett vaskés, a balmedencén vascsat maradványai, a sírgödőr szélén pedig deszkaporsó nyomai voltak észlelhetők.

A Tükkör-utcában talált első sír részei: nagyszíjvég töredékekben, 2 kishíjvég, 4 négyzetalakú övveret ötöt gömbösféjű szeggel, tömör köralakú diszitmény, csat és vaskés. A

szíjvégek és négyzetalakú övveretek rossz ezüsből, a karika és csat bronzból készültek (Lt. sz. 10620).

A lelet legjellegzetesebb darabjai négyzetalakú lemezveretek, melyeket 6 szeg erősített az övhöz. A szegfejekhez falgömbalakú gömbök vannak forrasztva. Hasonmásuk az abonyi 292. sírban és a keszthelyi leletek között található (Arch. Hung. XVIII. k. 72. l. 29–30. k.) A székesfehérvári múzeumban Előszállítás—Bajcsi hegy 8310 leltári számú sírleletei között vannak e fajta veretek, de karikával (U. o. 33. l. 10 k.) Fettich szerint germán típusok és pedig a gepida eredetű garnitúrák tovább élesei (U. o. 77. l.)

A két szíjvég keskenyebbjének hossza 3,7, szélessége 1,6 cm. Főlerősítései egy szeggel történt. A rövidebb két szeges szíjvég hossza 3, szélessége 2,3 cm. Mindkettő két lemezből áll. Ugyanolyan alakúak és szerkezetűek, mint a gátéri 41. sír kisszíjvégei, melyek Fettich szerint oroszországi kutrigur környezetből származnak (U. o. 64. l. 23. k. 1–5, 7–8 á.) A nagy szíjvég csak töredékekben van meg. Ez is két lemezből készült két szeglyukkal díszítés nélkül. Az egyik lemezt sikerült töredékeiből összeilleszteni. Ennek hossza 9,7 cm.

A koralakú bronzdíszítmény belső kisebb és külső nagyobb gyűrűből áll és ezeket három borda köti össze. Átmérője 4,5 cm. Lapos hátlapján szövetbenyomás látható. A keszthelyi sírokból ismeretesek ugyanilyen díszítmények. Ezek háti oldala szintén szövetbenyomásos és férfi csontváz mellcsont táján feküdtek (Hampel J.: *Alterth. III. k. 164. t. 15. k.*)

Az egybeöntött bronzcsat tipikus avaralak. Lemeze címerpaizsalakú három fejes szeggel, karikája ovális erősen profilos túskeaggal. A vastüskéből csak a tengelyen maradt meg egy kis töredék.

A két darabra tört vaskés hegye hiányzik. A meglevő nyélrész és keskeny penge hossza 20 cm. Valószínű hozzátartozik egy kis rossz ezüsből készült pánttöredék gyöngydiszes szeglyel.

Az egész garnitúra a benne előforduló gepida formák szerint a VIII.

századra tehető, ahová Fettich az abonyi 292. és a gátéri 41. sírt sorolja. A székesfehérvári múzeum leletei közül legközelebb áll hozzá Előszállítás—Bajcsi hegy egyik sírlelete, melynek lemezes díszítései azonban griffalakos öntött szíjvég kíséri. Ennek korát Fettich már a VII. század utolsó évtizedeire helyezi (Lt. sz. 8310, Arch. Hung. XVIII. 98. l. 10. k.).

A tükörcutcai második sírlelet részei: nagyszíjvég, kisszíjvég, csat, 4 lemeztöredék és 3 darab kardmaradvány (Lt. sz. 10621).

Az ezüstlemezből készült töredékes szíjvégek nagyon rongált állapotban vannak. Ép egy sincs közöttük. Egyet, mely csak két darabra tört, mégis sikerült hiánytalanul összeállítanunk. Két lemezből áll egy szeglyukkal. Hossza 5,6 cm. Préselt díszítménye egyezik a fenéki emberfejes szíjvég díszítésével (Hampel: *Alterth. I. 618. l. 1988 á.*) Szembetűnő motívuma a lemez közepét kitöltő körmező háromágban végződő keresztalakokkal. A kereszt ágai között ékalkok vannak. A körmező alatt és fölött egy-egy emberfej látható egymáshoz viszonyítva fordított helyzetben. A bajuszos és szakálas fejet Hampel leírása szerint sisak takarja. Ugyanez az emberfejes motívum látható a székesfehérvári múzeumban a csakabéri népvándorláskori temető III. sz. sír szíjvégtöredékén is, de nagyobb kivitelben (Lt. sz. 10260).

A nagyszíjvég hossza 8,5 cm. Felső lemeze bronz, alsó lemezének külső felülete ezüstözött. Főlerősítése egy szeggel történt. Díszítése a kissé fölemelkedő, hosszukás középmézőn nyolcasokat alkotó, elmosódott szalagfonat. A mező körül aprószemű, a szegélyen öregszemű gyöngyosoros dísz van, melyeket vékony lécválaszt el egymástól.

A karikájával egybeöntött bronzcsatlemeze csúcsban végződő címerpaizs. Felső lapját lantalakú árkos mélyedés díszíti. A csatkarika tengelyrésze mögött, hogy a túske foroghasson, nyílás van. Az ovális karika felületét körülfutó mélyedés és ennek mentén peremszerű kiemelkedés díszíti. Elöl a túske végének befogadá-

sára csücske van. A lemez alsó lapján látható három mélyedés a fölerősítő szegek odaforrasztására szolgált.

A tükörcutcai első számú sírlelet gepida jellegű négyszögletes, fejeszegű övvereteivel és avar típusú csatjával, mint az avar műipart befolyásoló germán hatás jellemző esete érdemel figyelmet. E tekintetben, miként már említettük, rokon az efajta abonyi, keszthelyi, az előszállásbajcsihelyi leletekkel. A római temető területén talált és a tükörcutcai második sírleletnek pont-vonal ornamentikája ad jelentőséget. Ez ornamentikáknak legkiválóbb hazai képviselői az adonyi préselő minta, a gátéri 11. számú sír nagyszíjvége (Arch. Hung. I, 6. t. 2. és 25. k.), továbbá a fenéki emberfejes szíjvég (Hampel: Alterth. I. 618. l. 1988 á.). A pontvonal díszítés valószínűleg szkíta, illetőleg iráni eredetű őselem, mely Kisázsiaiban és Irán területén Kr. u. a III. század végéig mutatható ki. Ellenben újból megjelenik Európában a VI. század folyamán és tovább él a VII. században is nálunk az avaranyagon, a Balkánon a bizánci préselt övgarnitúrákban és Olaszország longobárd temetőiben. (Bővebb ismertetését l. László Gyula: Adatok az avarok műipar kapcsolataihoz, Bpest, 1935, 8—14. l.)

Az emberfejes szíjvégnek másik jelentős, tudományos értéke, hogy mint a fenéki szíjvég párja, egyik klaszikus példája a hellenisztikus

mitológiai motívumok magyarországi avar emlékeken való előfordulásának. Az emberfej ugyanis a görög mitológia Silenos-ának átvétele. Ennek a szakállas és bajszos emberfejnek, miként Fettich N. írja, az erősen ornamentikai szerep mellett is jellegzetes arckifejezése van. A disztendő tér hosszukás alakjának megfelelően ugyanis kissé megnyúlt a fej, mindazonáltal a „Silenos“-ábrázolások egyes vonásai megőrződtek. A szemek kissé ferdén állók, az arccsontok kiállók. Az alacsony homlok felett a haj is jelölve van. Figyelemre méltó a szíjvég technikája és alakja is. A technikára jellemző, hogy a felső lemez széle rá van hajtván az alsóra. Ami pedig az alakot illeti, a szíjvég alsó vége csücsösödő, a felső hármas tagozású, mint a honfoglaló magyar szíjvégeken és a minuszinszki lovas-nomad kultúra szíjvégein. A középső medaillon négyágú geometrikus motívuma nyugati germán körből származik. Ez nyilvánvalóvá teszi, hogy a szíjvég csakugyan magyarországi készítmény. Ellenben a „dionysikus“ fej és a szíjvég-alak akár közvetlenül, akár közvetve keletről származik. Ennek egyik bizonyossága, hogy a Dionysos-motívum az ázsiai minuszinszki leletek között is megvan. (Fettich N.: A honfoglaló magyarság fémművészete. — Arch. Hung. XXI. k. 21—22. l. és 61. l.)

Marosi Arnold.

FELJEGYZÉSEK.

Kelta és római temető Sárkeszén. Sárkeszi, ahol a múzeumban levő pompás Mithras emlék alapján már végeztünk ásatást, melynek eredménye volt egy a Mithrasszal kapcsolatos szentély feltárása (Szfári Szemle 1932. 64. l., 1933, 15. l.), újabban ismét értékes leleteket szolgáltatott a múzeumnak. Fülöp Lajos, áll. gimn. tanuló 1937 április havában két RESATVS bélyeggel ellátott pannoniai

szürke cserépből készült tálat és egy benyomott mintákkal díszített talpas edényt adott át a múzeumnak, melyeket édesatyja földjén szántás közben találtak (Lt. sz. 10678—80). Egyben azt is jelentette, hogy e helyen gyakran fordulnak elő e fajta cserépek. Ez a körülmény és a talált edények érlelték meg a próbaásatás tervét, amit Dormúth Árpád vezetésével 1937 okt. 14—15-én valósítottunk meg.